

Znanstveni pregledni članak
UDK 811.163.42:282.2:811.131.1:373.45:634.1+635.1/8+664.5(210.7)(497.5)

Primljen 5. 9. 2008.
Prihvaćen 10. 2. 2009.

LESIKOLOŠKA I ETIMOLOŠKA OBRADA ROMANIZAMA U NAZIVLJU VOĆA, POVRĆA I ZAČINA U GOVORU OMIŠLJA NA OTOKU KRKU

*Nina Spicijarić **

Zavod za povijesne i društvene znanosti, Rijeka

S obzirom na povijesne prilike na hrvatskom priobalju i hrvatskim otocima, zastupljenost romanizama, tj. talijanizama u našim je govorima velika. U ovom je radu dana leksikološka i etimološka obrada romanizama u čakavskom govoru Omišlja na otoku Krku u nazivlju voća, povrća i začina. Korpus je dobiven ispitivanjem izvornih govornika te bilježenjem njihovih odgovora. Također je dana klasifikacija romanskih posuđenica ovisno o tome radi li se o starijem sloju, dakle o latinskom ili dalmatoromanskim jezicima, ili posuđenica pripada novijem sloju, pri čemu se misli na riječi podrijetlom iz mletačkoga / venetskoga ili standardnoga talijanskog jezika.

Ključne riječi: talijanski, povrće, voće, začini, mletački, latinski, posuđenice, čakavski

1. UVOD

Cilj je rada prikazati zastupljenost i porijeklo romanizama u čakavskom govoru Omišlja na otoku Krku, zatim ih usporediti s ostalim govorima Hrvatskoga primorja te ih etimološki obraditi. Pod pojmom romanizmi razumijevamo riječi preuzete još iz latinskoga, od romanskoga stanovništva koje su Slaveni zatekli kad su došli na to područje i novije romanizme, odnosno talijanizme.

Dijalekt čakavskoga tipa izabrali smo zbog toga što su u njemu od svih hrvatskih dijalekata romanizmi najzastupljeniji, dok su u standardni hrvatski jezik došli pretežno iz čakavskoga. Omišaljski govor na otoku Krku spada u starinački mikrosustav krčkih govora, i to arhaično-konzervativni model (Lukežić i Turk, 1998) pa smo krenuli od teze da je vjerojatno slojevitiji, tj. da ima više romanizama od ostalih idioma na otoku.

2. ROMANSKI UTJECAJ NA OMIŠALJSKI GOVOR

Romanizmi su rezultat dugotrajnih kontakata lokalne zajednice s izvornim govornicima

romanskih jezika. Ti kontakti započinju vladavinom Rimljana na otoku, od 1. st. pa do 480. godine, kada Rimljane pokorava Bizant. Na kraju 6. i početkom 7. st. na otok dolaze Hrvati, jedina etnička skupina koja se tamo održala sve do danas. Izvori tvrde da su Rimljani nakon dolaska Slavena živjeli u gradovima, dok su Slaveni naselili druge lokalitete. Dakle, tada se paralelno rabe latinski i hrvatski jezik. Nakon raspada Hrvatskog kraljevstva, 1115. godine na vlast dolaze Frankopani, krčki knezovi koji su bili pod vodstvom Mletačke Republike, ali su s vremenom toliko ojačali da su prestali biti venecijanski vazali i postali branitelji vrednota hrvatskoga naroda. Od 1480. do 1797. godine cijeli otok pada pod direktnu upravu Mletačke Republike i jezik komunikacije na čitavoj istočnoj obali Jadrana postaje venetski, tj. mletački. Nakon toga otok dolazi pod Napoleonovu vlast, a zatim postaje dio Habsburške Monarhije. Na kraju dolazimo do vremena Prvoga svjetskog rata, a potom i Drugoga svjetskog rata kada je otok okupiran od Kraljevine Italije. To su razdoblja u kojima je omišaljsko stanovništvo preuzelo najviše talijanizama u svoj govor (Bolonić i Žic-Rokov, 2002).

Pri sastavljanju ovoga korpusa odlučili smo se za nazivlje voća, povrća i začina zbog toga što smatramo da su kulturološki dodiri među različitim narodima vrlo vidljivi i očuvani na području prehrane, a voće, povrće i začini njezin su vrlo važan dio.

Dakle, u ovom se radu bavimo istraživanjem kontakata među jezicima na području dijalektologije, s time da je istraživanje jednosmjerno, dakle proučava isključivo utjecaje romanskih govora na omišaljski, ne i obrnuto. Omišaljski govor je jezik primatelj, dok je jezik davatelj najviše venetsko narječje, zatim talijanski standardni jezik, latinski te dalmatoromanski jezici.

Pri sakupljanju korpusa ograničili smo se samo na leksičke elemente odnosno nismo se bavili sintaksom i strukturalnim elementima jezika. Što se tiče odabira samoga leksika, koncentrirali smo se na posljednji jezik, kao jezik davatelj na tzv. *etymologia proxima*, odnosno „ispravna“ ili „neposredna“ etimologija.

U korpus nisu uvrštene riječi koje imaju jednak oblik u omišaljskom govoru i u hrvatskom standardnom jeziku, stoga ne navodimo riječi kao što su limun ili blitva (Anić, 2004).

U ovom radu riječi su svrstane u dvije skupine. Prva podrazumijeva starije posuđenice još iz vremena njihove zajedničke faze, tj. vulgarnolatinskoga jezika i dalmatoromanskih (dal. rom.) jezika, te novije romanizme, tj. talijanizme, u koje ubrajamo venetsko narječje i standardni talijanski jezik.

Riječi smo prikupili ispitivanjem izvornih govornika, po principu upitnika, koje smo sastavili popisivanjem riječi iz već postojećih, dolje navedenih rječnika i literature. Važno je napomenuti da je iz riječi izvučenih iz omišaljskoga rječnika (Mahulja, 2006) sastavljen jedan zasebni popis, tj. upitnik, a drugi popis / upitnik sačinjavaju ostali nazivi koje ne sadržava omišaljski rječnik. Prvim upitnikom željeli smo provjeriti poznaju li govornici još neki izraz osim onih zabilježenih u rječniku, a drugim smo željeli nadopuniti svoj korpus. U njemu smo ponudili jedan od naziva iz rječnika ostalih primorskih govora, a ispitanici su trebali napisati varijantu u svome, tj. omišaljskom govoru. U tako dobivenom popisu nismo radili razliku između riječi koje smo dobili iz pismenoga (Mahulja, 2006) ili usmenoga izvora, nego smo naveli obje varijante. Ta dva upitnika poslužila su nam isključivo za obogaćivanje rječnika.

Kod navođenja riječi, lema je riječ iz omišaljškoga govora. Zatim je napisano značenje riječi na hrvatskom jeziku (hr.), a nakon toga slijede nazivi na mletačkom (Boerio, 1998 - mlet.), tršćanskom (Doria, 1987 - tr.), standardnom talijanskom (Zingarelli, 2000 - tal.), latinskom (lat.) ili grčkom (gr.) jeziku, ovisno o samoj riječi. Grafiju smo preuzeli od autora navedenih rječnika. Nakon toga, napisano je i etimološko značenje naziva (Devoto, 1968; Gačić, 2004; Gluhak, 1993; Skok, 1971-1974; Šega, 2006), a na kraju, varijante te riječi u drugim govorima otoka Krka, za što nam je služila sljedeća literatura te rječnici: za *Vrbnik* (V) Žic, 2001; *Čižice* (Č) Turčić, 2002; za *Sv. Vid* (SV) i *Dubašnicu* (D) prikupili smo podatke usmenim bilježenjem te ostalog dijela sjevernog Jadrana: za *Rukavac* (R) Mohorovičić-Maričin, 2001; *Crikvenicu* (C) Ivančić-Dusper, 2003; *Grobnik* (G) Lukežić i Zubčić, 2007; *Senj* (S) Moguš, 2002; *Dragu* (Dr) Milić; 1999. Za ostale govore: Krk (Krk), Bašku (B), Kastav (K), Rab (Rb), Cres (Cr), naveli smo oblike zabilježene u Skokovom etimološkom rječniku (1971-1974). U svim nazivima, sačuvan je akcentuacijski sustav iz navedenih rječnika./1/

3. 1. Starije i novije posuđenice - klasifikacija

Kao što je već rečeno, s obzirom na razdoblje kada je određena riječ, u našem slučaju romanizam, ušla u omišaljški govor, postoje dva sloja. Radi se o starijem i novijem sloju. Stariji sloj odnosi se na riječi *balkanskog latiniteta* što podrazumijeva romanske posuđenice prisutne u svim slavenskim jezicima te *dalmatoromanske* leksičke ostatke. Dalmatoromanski je zajednički naziv za autohtone varijante romanskih govora koji su nastali od latinskoga jezika i koji su se govorili u određenim gradovima (Krk, Osor, Rab, Zadar, Trogir, Split, Dubrovnik) na istočnoj jadranskoj obali (Skubic, 2002). Stariji sloj romanskih jezika u navedenom korpusu pojavljuje se u riječima:

alfija *f.* (*Althaea officinalis*) bijeli sljez; tal., mlet. *altea*. Devoto (1968) navodi da je lat. *althaea* posuđenica iz gr. *althaia*, a odnosi se na praindoeuropsku mediteransku riječ. Šega (2006) navodi da starolat. ima više oblika, kao što su *althea*, *althia* i *alcea*.

bašisk ili **bòsiljak** *m.* (*Ocimum basilicum*) bosiljak; tal. *basilico*, veljotski *basirko*, mlet. *basegò*, lat. *basilicum*. Vajs (2003) navodi lat. naziv *ocimum* od gr. *okimov*, kao sinonim za *basilica*, *basilicon*, *basilisca*, *catagoga*, *regia* i *regula* što označuje *bosiljak*. U 6. st. osnovnom nazivu *ocimum* dodan je kvalifikativ *basilicium* od gr. *basilikov* 'kraljevski', od *basileus* 'kralj', nesigurnoga postanka. Bonomi (2004) objašnjava da je bosiljku dan naziv 'kraljevski' jer je miris biljke dostojan kralja. Skok smatra da je oblik *bosiljak* (na -o) stariji od oblika na -a, koji predstavljaju superpoziciju tal. *basilico* na prvobitni oblik. / *bašelak* (B), *balis* (V), *bašilak*, *basilek* (Cr), *bašeljak*, *bašejak* (R), *bašelak* (D, S), *bašelak* (K).

črišnja *f.* (*Prunus aveum* ili *Cerasus*, *Ceracea*) trešnja; tal. *ciliegia*, lat. *cerasus*. Skok smatra da je ime te mediteranske biljke posuđenica iz balkanskoga latinskog i da je s Balkana prešlo na sjever, a opće je mišljenje da slavenske posuđenice proizlaze iz praslavenskoga *čers'a*,

koji je preuzet iz vulgarnolat. *ceresea*. Vajs (2003) navodi da su klasični pisci lat. *cerasus* (← gr. *kerayos* i *kerasos*, podrijetlom iz nekoga azijskog jezika) rabili kao hiperonim za trešnju i višnju. / *črišna* (V), *črlišnja* (G), *črlišnja*, *trlišnja* (S), *čerlišnja* (Dr).

kapùla *f.* (*Allium cepa*) crveni luk; tal. *cipolla*, mlet. *ceola*. Kapula je dal. rom. ostatak od lat. *cepulla* - dem. od *cepa*. Skok navodi da se vjerojatno radi o mediteranskoj riječi. / *kapùla* (D, G, S, Cr, Rb, Dr).

mûrva *f.* (*Morus*) dud; tal. *mora*. Radi se o dal. rom. ostatku (lat. *morus*, *morum*). Gluhak navodi da je indoeuropsko *mor-* prvotno značilo 'boba'. / *mûrva* (S, G), *mura* (V, Kr).

mûrvica *f.* (*Rubus*) kupina; tal. *rovo*. Radi se o dal. rom. ostatku od lat. *morus*, *morum*. Dodan je hrvatski nastavak za deminutivni oblik *-ica*.

popèr *m.* (*Piper*) papar; tal. *pepe*, mlet. *pevere*, veljotski *pepro* (Šega, 2006). Skok smatra da se radi o dal. rom. ostatku lat. *piper*; *piperis*, gr. *peperi* (istočnog podrijetla) / *papâr* (R, S), *papâr* (D).

prâskva *f.* (*Persica*) breskva; tal. *pesca*, mlet. *persego*. Riječ je o kasnolat. obliku *persica*. Gluhak govori da je lat. *persica* ← *poma persica* 'perzijsko voće' ← *malum persicum* 'perzijska jabuka' ← gr. *melon persikon*. Nazivi na *p-* su stariji od naziva na *b-*, navodi Vajs. / *praski* (V), *prâskva* (R, G, Dr), *prâski* (Č).

rîpa *f.* (*Brassica rapa*) repa; tal. *rapa*. Skok smatra da je sveslavenska posuđenica iz lat. *rapum*, n. pl. od *rapa* / *rîpa* (G, S, V).

Što se tiče posuđenica iz novijega sloja, on se odnosi na riječ iz talijanskoga jezika, što iz standardnoga jezika kao i iz sjevernotalijanskih dijalekata, tj. mletačkog.

Riječi mletačkoga podrijetla karakterizirane su tipičnim fonemskim značajkama kao što je alveolarna afrikata /c/ i frikative /z, ž/, umjesto afrikata /č, đ/ talijanskoga standardnog jezika (Dardano i Trifone, 1997).

angûrija *f.* (*Cucumis citrullus*) lubenica; tal. *cocomero*, sjevernotal. *anguria*, mlet., tr. *anguria* 'id'. Izraz je proširen u sjevernoj Italiji. Kasnogr. je postanka *angourion* 'krastavac' stranoga podrijetla. Prema Skoku riječ je o mlet. posuđenici. / *angûrija* (R, D, C, Č, S, Dr, G).

armuñ *m.* (*Prunus armeniaca*) marelica, kajsija; tr., mlet. *armelin*, tal. *albicocca* 'marelica', *armellina* 'koštica od marelice', starotal. *armenius* 'dell' Armenia', tj. 'armenijski'. Riječ je raširena u istriotskom, fijumanskom, friulanskom, venetskom i starotalijanskom. / *armuñ* (G, S, Dr), *armelin* (V).

artičòk *m.* (*Cynara solymus*) artičok, artičoka; tal. *carciofo*, mlet. *artichioco*, tr. *articioco* ‘id’ ← arapski *harsufa*. Iz sjev. tal. *articiocco* prema njemačkom *Artischocke*, mađ. *Articsoka*.

bīža *m.* (*Pisum sativum*) grašak; tal. *pisello*, tr., mlet. *biso*, od lat. *pisum*, od gr. *pison*; istrorom. *beizi*, *biziera* / *bīž* (D, Rb, S, Dr), *bīži* (G).

cinkvanfīn ili **čīnkvanfīn** *m.* vrsta kukuruza nešto manjega zrna, koja sazrijeva unutar 50 dana; tal. *granoturco serotino*, tal. *cinquantino* ‘biljka koja sazrijeva unutar cca 50 dana’ -općenitiji izraz. (od tal. *cinquanta* ← vulgarnolat. *cinquaginta*), mlet. *cinquantin*, tr. *zinquantin* ‘id’. / *cinkvanfīn* (Rb, R).

cukàrin *m.* 1. vrsta zelenih mahuna, 2. saharin; mlet. *zucarín*, tal. *zuccherino* ‘sladak’, ‘slatkiš, bombon’. / *cukarīn* (G).

fažòl *m.* (*Phaseolus vulgaris*) grah; tal. *fagiolo*, mlet. *fasolo*, tr. *fasol*, *fasiol* ‘id’ od lat. *phaseolus*. Grah je iz Amerike došao tek u 16. st. pa je naziv za *Phaseolus vulgaris* preuzet od sličnih, već poznatih grahorica. Razlikuju ih dodani kvalifikativi. / *fažòl* (S, G, Dr).

fažofeti ili **mošnjīce** *m.* pl. t. mahune; tal. *fagiolino* (izvedenica od *fagiolo*), mlet. *fasoleti* (izvedeno od *fasol(o)*) / *fažòlet* (D, Dr).

fermentūn *m.* (*Zea mays*) kukuruz, kukuruzno brašno; tal. *formentone*, *frumentone*, *mais* (augmentativ od *frumento*, *formento* ‘žito’), mlet., tr. *formenton* (lat. *frumentum* ‘žitarice’). Od mlet. augmentativa na *-one formentone* ← *frūmentum*, apstraktum na *-mentum* od gl. *frūt* (od čega je nastala i imenica *frut* ‘plod, voće’) / *fermentūn* (Rb), *frmenfūn*, *frēmēnta* (R), *frmenfūn* (Č), *farmenfūn* (D), *hrmēnta* (G).

kàpūz *m.* (*Brassica oleracea capitata*) glavato zelje, kupus; tal. *cavolo cappuccio*, mlet. *capuzzo*, tr. *capuzo*, deminutiv na *-ceus* od lat. *caput* ‘glava’. Vajs (2003) napominje da je *caput* u klasično doba, kod Plinija, Vergilija, Katona, Kolumele označavao dijelove biljke koji se nalaze na njezinu gornjem dijelu, ispupčene ili okrugle, npr. pupoljak, plod, lukovicu kao što je i glava kupusa. / *kàpūz* (C, R, G, Dr), *kapūz* (D), *kapūc* (Rb).

karòbula *f.* (*Ceratonía siliqua*) rogač; tal. *carruba*, tr., mlet. *caroba* ‘id’ (arapski *harub*, iz asirskog *harubu* preko lat. *aruba*, *carruba*, *carrubium*). Prema Vajs (2003) biljka potječe iz Sirije i i raste po cijelom Sredozemlju. / *karòbula* (C, Rb), *karòbula* (D), *Karub* (Dr).

karòful *m.* (*Caryophilum*) 1. karanfil, 2. klinčić; tr. *garofolo*, mlet. *garofolo*, *garofano* ‘id’ (*broche de garofolo*) iz lat. *caryophyllum* ← gr. *karyophyllum*, istočnoga podrijetla, objašnjena kao složenica od *karyon* ‘(plod sa) omotom’ i *phyllon* ‘list’; XIV st. Za širenje uporabe te biljke zaslužni su Arapi / *garàful* (C), *garòful* (D, Dr).

kàul *m.* (*Brassica oleracea botrytis*) cvjetača; tal. *cavolfiore*, tr. *cavolo*, mlet. *caolo (fiore)*, *caorlo* 'id' (lat. *caulus*, gr. *kaulos* nejasnog postanka); forme bez intervokalnoga *-v-* su iz mletačkoga. / *Kāvul* (G), *Kāvul*, *Kāul* (C), *Kaul* (R, Dr).

mažurâna *f.* (*Origanum majorana*) ljekovita biljka, mažurana, majorana; tal. *maggiorana*, mlet., tr. *mazorana* (iz kasnolat. *maezurana* / *mezurana* (Cr), *mažurâna* (R)

mîndula *f.* (*Prunus amygdalus*) badem; tal. *mandorla*, *mandorlo*, mlet., tr. *mandola*. Prema Skoku, radi se o grecizmu koji je ušao u hr. iz dal. rom. Oblik *mandula* i *mindula* su venecijanizmi. Oblik *mendula* starotal. *amendola* iz kasnolat. *amendula* ← *amiddola*. / *mëndul* (Rb), *mëndula* (D, Dr), *mëndula* (Rb, Cr, S, G).

narânža *f.* (*Citrus aurantium*) naranča; mlet., tr. *naranja*, tal. *arancio*, tal. arhaizam *narancio* (arapski *narangia*); sjeverni tal. dijalekti imaju sačuvano *n-*. Skok smatra da je to turcizam perzijskoga podrijetla iz botaničke terminologije. Vajs (2003) navodi da su vočku arapski liječnici u 10., 11. st. preuzeli od Perzijanaca zajedno s nazivom perz. *nārand* → arap. *nārand(a)* i rasprostranili preko Sicilije po južnoj Europi / *narânča* (G), *narânža* (S), *narânča* (Rb).

petreši mun *m.* (*Petroselinum*) peršin; tal. *prezzemolo*, tr. *persemolo*, mlet. *petrosemolo*, *parsemolo*, *parsemolo*, *petroselino* 'id' ← lat. *petroselinum* ← gr. *petroselinon*. Prevedeno 'celer koji raste među stijenama'. Iste je porodice kao celer gr. *selinon* / *petrasimun* (Kr, V), *petršin* (R, G), *peteršimul* (Rb), *petršimun* (D), *petršin* (Dr).

peverûn *m.* (*Capsicum anuum*) feferon; tal. *peperoncino*. Od mlet. *pevaroni*, tr. *peveron*, tal. *peperone* 'paprika', lat. *piper*, *piperis* 'papar'. / *peverûn* 'feferon' (G, S).

šelin *m.* (*Apium graveolens*) celer; tal. *sedano*, mlet. *seleno*, tr. *selino* 'id' (gr. *selinon*) / *šegjin* (R, SV), *šegljin* (C), *šeten*, *šejn* (G), *šegjin*, *šegljin* (Dr).

špàroga ili **špàrožva** *f.* (*Asparagus*) šparoga; tal. *asparago*, mlet. *spareso*, *sparese*, kasnolat. *sparagus*. Skok izvodi riječ iz tal. *asparago* (s aferezom početnoga *a-*). Oblici s alveolarnom afrikatom su od mlet. *sparesa*. / *špàrog* (Rb), *špàrogi* (Č), *špàroga* (G), *sparogi* (V).

Osim venetskih riječi, ima dosta posuđenica i iz talijanskoga standardnog govora. To su:

bròskva *f.* (*Brassica oleracea*) vrsta kupusa; tal. *brassica* ← (lat. *brassica*) → tal. *brasca*. Izvor te riječi još nije pojašnjen, ali smatra se da je mediteranskoga postanka, jer sama biljka raste na obali Sredozemnoga mora. / *bròskva* (G, Dr), *bròskva* (Rb, Cr).

čič *f.* (*Cicer arietinum*) slanutak; veljotski čič, tal. *ceci* iz lat. *cicer* / *čič* (R, Rb, Cr).

kàtunja *f.* (Cotoneum, Malum cotoneum) dunja; tal. *cotogna*, *cotogno*, mlet. *cogno* → *codogno*, lat. *cotoneum*, nom. *cotoneus*, veljotski *puam koduain*. Gluhak navodi da se radi o ranoj posuđenici lat. *cydonea (mala)*, što je iz gr. *kydonia (mala)* ‘kidonske (jabuke)’, po imenu mjesta na sjeverozapadu Krete (*Kydonia*, danas *Khania*; pleme *Kydones*). Lat. *dotonea*, *cotoneum* ista je gr. riječ, ali je prošla kroz etruščanski. / *Ķunjva* (K, V), *kaŕunja* (V, Ć), *Ķunja* (D, Rb, Cr).

kùmin *m.* (Cuminum cyminum) kim; tal. *cumino* (lat. *cyminum* ← gr. *kyminon*, prema Gluhaku iz semitskih jezika), mlet. *comin*. Skok navodi da je ime ove biljke mediteranskoga podrijetla. / *Ķumān* (Ć), *Ķimjān* (R), *Ķimān* (G), *Ķimjin*, *Ķimljīn* (Dr).

kañela *f.* (*Laurus cinamomum*) cimet; tal. *cannella*, mlet., tr. *canela* ‘id’ (dem. od *canna* ‘trska’). / *kañela* (Rb).

košťanj *m.* (*Castanea sativa*, *Aesculus hippocastanum*) kesten divlji i pitomi; tal. *castagna*, *castagno*, mlet., tr. *castagna* ‘kesten’. Lat. *castanea* je posuđenica iz gr. *kastanos*, a prvi ju je zapisao Vergilije. Smatra se da je u Grčku došla zajedno s ostalim voćem iz Male Azije. / *košťanj* (R, D, G, C), *košťanj* (S, Dr).

lućmarīn ili **ružmarīn** *m.* (*Rosmarinus officinalis*) ružmarin; tal. *rosmarino*, tr. *rosmarin*, *rosmalin* (lat. *ros marinum* ‘morska rosa’). Skok govori da su oblici sa *zm-* → *žm* talijanizmi. / *lućmarīn* (C), *ružmarīn* (D), *ružmarīn* (Rb).

mogrānj *m.* (*Punica granatum*) šipak nar; tal. *melagrano*, složenica od lat. *malum* ← gr. *malon* = *melon* i tal. pridjeva *granato* (lat. *-atus*, *granatus*: *melagranato*), *mela granata* ‘izmrvljena jabuka’, mlet. *pomo ingranà*. / *mogrānj* (Cr), *mogrānj* (Rb, Kr), *mogrānj* (V).

pomidōr *m.* (*Solanum lycopersicum*) rajčica; tal. *pomodoro* (*pomo d'oro* ‘zlatna jabuka’), tr. *pomidor*, mlet. *pomo d'oro*. U sjevernoj Italiji *pom*, *pomo* znači jabuka. / *pumidōr* (R, Dr), *kumadōr*, *kumidōr* (G), *kumidōr* (R), *pomidōr* (S, V), *pomidur* (Rb).

verdūra *f.* zelenje, povrće; tal. *verdura*, tr. *verdura*, izvedeno iz *verde* ‘zelen’ / *verdūra* (G, Dr).

Za neke riječi postoji mogućnost različitih jezika davatelja. To su npr. riječi:

balancāna ili **melancāna** *f.* (*Solanum melongea*) patlidžan; tal. *melanzana*, tr., mlet. *melanzana*. Riječ je arapskog (ar. *badingan*) tj. perzijskog (perz. *badingan*) postanka ‘id’ (Skok). Pučkom etimologijom u 13. st. dovedeno je u vezu s *mele insane* ‘lude jabuke’ (postoji nekoliko teorija u vezi imena: 1. vjerovalo se da ako netko pojede previše *balancana*, poludi (Gačić, 2004), 2. nazvali su ih *mele insane* zbog njihove gorčine); u našim krajevima nije jasna zamjena *bala-* ← *mela-* / *mālacāna* (D, C), *balancān* (S, G, K, Dr).

đātula (Phoenix dactylifera) datulja; tr. *datolo*, mlet. *datolo*, tal. *dattero*. Prema Skoku, tal. *dattero* dolazi od gr. *daktylos* ‘prst, prstić’ → lat. *dactylum*. / *đatul* (D), *đātula* (S)

frūt m. voće; tal. *frutto*, mlet., tr. *fruto* ‘id’, iz lat. *fructus* od *fruī* – panromanski / *frūt* (G)

kamamīla f. (Matricaria chamomilla) kamilica; tal. *camomilla*, mlet. *camomila*, tr. *camomila*, *camamila* ‘id’ (starolat. *camomilla* ← gr. *chamaimelon*, doslovno znači ‘zemaljska jabuka’, složenica od priloga gr. *chamai* ‘na zemlji’ i *melon* ‘jabuka’). / *kamamīla* (Č, R, C, V), *kamumīla* (Rb), *kamamīlica* (čaj i biljka) (G, S, Dr), *kamamīla* (čaj od kamilice) (G).

kūkumar m. (Cucumis sativus) krastavac; tal. *cocomero* ‘lubenica (reg.)’, krastavac (reg.)’, Od lat. *cucumis*, gen. *cucumeris*, mlet., tr. *cugumero*. Vajs (2003) navodi da se u Plinija naziv *cucumis* odnosio na nekoliko penjačica s velikim plodom: *Cucumis sativus* ‘krastavac’, *Cucumis melo* ‘dinja’, *Cucumis vulgaris* ‘lubenica’. Zbog srodnosti biljaka, i danas se ti nazivi međusobno miješaju. / *kūmār* (R), *kūkumar* (Rb), *kūmar* (S, Dr, Č, C).

melōn m. (Cucumis melo) dinja; tal. *melone*, *popone*, mlet., tr. *melon* (kasnolat. *melone(m)*, od gr. *melopopon*, komp. od *melon* ‘jabuka’ i *peponos* (gen. od *pepon*) ‘dinja’). Skok smatra da je to lat. grecizam *melo*, gen. *melonis* od gr. *milon* ‘popone, pipun’. Stara posuđenica. Gačić (2004) smatra da je *melun* i *milun* novijeg postanka (mlet., tal., tr.) / *milūn* (Rb), *meļōn* (C), *meļūn* (D).

Kao što smo već rekli, najviše posuđenica je iz mletačkog govora, što je i razumljivo s obzirom na povijesna zbivanja. Važno je napomenuti da je, unatoč etimološkoj i leksikološkoj obradi, za neke riječi teško zaključiti iz kojeg su govora došle, stoga za neke ostavljamo to pitanje otvoreno.

3. 2. Tip posuđenica

Jezično posuđivanje je ulazak strane riječi u jezik primatelj, kao posljedica jezičnih dodira. Nerijetko, značenje se mijenja zbog različitih čimbenika kao što su jezični, povijesni, socijalni ili psihološki te zbog stranih utjecaja ili zbog potrebe za novom riječi. Na semantičkoj razini, postoje tri vrste promjene značenja u posuđenici: *nulta semantička ekstenzija*, kada značenje riječi ostane nepromijenjeno u jeziku primatelju, zatim *suženje značenja* kada u jezik primatelj uđe samo jedno od značenja iz jezika davatelja (specijalizirano značenje), te *proširenje značenja* što se odnosi na pojavu kada posuđenica s vremenom gubi na intenzitetu i tako stvara uvjete za proširenje značenja (Filipović, 1986).

U našem korpusu, riječ je o nultoj semantičkoj ekstenziji. Dakle, značenje riječi ostaje nepromijenjeno u jeziku primatelju. Iznimke su riječi *peverun* (Om) u značenju ‘feferon, vrsta paprike’ i *cukarin* (Om) ‘vrsta zelenih mahuna’. Navedene su riječi suzile svoje značenje. Prva označava točno određenu vrstu paprike, dok u jeziku davatelju mlet. *peveron*, ali i u tal. *peperone* označava ‘papriku’ općenito, a druga se odnosi na određenu vrstu zelenih mahuna, dok je u mlet., tj. jeziku davatelju to pridjev koji opisuje slatkoću voća i plodova općenito.

Nadalje, u naš dijalekt neke su riječi ušle zajedno s novim predmetom (u našem slučaju to su voće, povrće ili začini) ili novim pojmom, a radi se o onodobno novim riječima. U omišaljskom u tu skupinu spadaju *peverun*, *karoful*, *artičok*, *fermentun*, *balancana* – osim u slučaju riječi *peverun*, kod ostalih se radi o semantičkom proširenju nultoga tipa.

3. 3. Razlika između omišaljskoga govora i ostalih sjevernojadranskih govora

Prema očekivanjima, omišaljski govor obiluje talijanizmima. Većina riječi se poklapa s riječima ostalih govora na otoku Krku, ali i općenito u Primorju, no ima i nekih posebnosti koje nismo zamijetili u drugim govorima. Pa tako npr. riječ *mendul*, *mendula* 'badem' u omišaljskom je *mindula* te riječ *garoful*, *garaful* 'klinčić' glasi *karoful*. Zatim, u Primorju je učestao naziv vočke *amul* (D), *amula* (R) m. (*Prunus cerasifera mirabolana*) *šljivići*; tr., mlet. *amolo*, što je u govore Primorja ušlo iz mletačkoga. Podrijetlo je nejasno (možda iz keltskog - Gačić). Riječ je prisutna u Istri, Primorju, Dalmaciji, Friuliju i Venetu, a u omišaljskom govoru njezin je naziv *čuborić*. Omišaljski govor ima isti oblik kao i hr. jezik za riječi *špinat* i *limun*, dok ostali govori Primorja imaju riječ *špinàča* (D, R, G) f. (*Spinacia oleracea*) *špinat*; tal. *spinaci*, mlet., tr. *spinaze*, tal. (rijetko) *spinace* (iz perz. *aspanah*, preko ar. *isfanag*, *isfinag*) te *limuncân* (D, Dr), *lemuncân* (R, G, S) limun ← tr. *limonzin* 'slatkiš od šećera i limuna', što znači da je došlo do pomaka značenja kod naših posuđenica. Što se tiče riječi *altija* 'bijeli sljez' i *murvica* 'kupina', na njih sam naišla jedino u omišaljskom govoru.

4. ZAKLJUČAK

Općenito, za omišaljski govor možemo reći da u datom segmentu leksika ima srazmjerno velik broj romanizama koji su u govor ulazili od strane različitih davatelja; od staroromansko-ilirskog življa, koji je nastanjivao otok prije dolaska Slavena pa sve do Talijana u prošlom stoljeću. Nažalost, utjecaj hrvatskoga standardnog jezika i drugih govora na mjesni omišaljski govor u nekoliko je posljednjih desetljeća toliko jak da je počeo istiskivati iz uporabe stare omišaljske riječi (što slavenskoga, što romanskoga podrijetla), stoga je potrebno istraživanje ovoga tipa kako bi ovo jezično blago ostalo sačuvano.

- /1/ NAGLASCI: ~ kratki akcent (silazna intonacija)
 ~ dugi akcent (silazna intonacija)
 ~ starojezični / čakavski akut (dugi, visoka ravna intonacija)

LITERATURA

- Anić, V. (2004): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- Boerio, G. (1998): *Dizionario del dialetto veneziano*. Firenze, Giunti (pretisak iz 1829).

- Bolonić, M., Žic–Rokov, I. (2002): *Otok Krk kroz vjekove*. Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Bonomi, F. (2004): *Vocabolario etimologico della lingua italiana*.
- <http://www.etimo.it> (17. 05. 2008.).
- Filipović, R. (1986): *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb, JAZU.
- Doria, M. (1987): *Grande dizionario del dialetto triestino – storico, etimologico, fraseologico*. Trieste, Edizioni de „Il Meridiano“.
- Devoto, G. (1968): *Avviamento alla etimologia italiana (Dizionario etimologico)*. Firenze, Felice Le Monnier.
- Gačić, J. (2004): Etimološka i leksikološka obradba kuhinjskih i kuharskih naziva romanskog (dalmatskog, mletačkog, talijanskog i drugih) podrijetla u Dalmaciji.
- Gluhak, A. (1993): *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb, August Cesarec.
- Lukežić, I., Turk, M. (1998): *Govori otoka Krka*. Crikvenica, Libellus.
- Lukežić, I., Zubčić, S. (2007): *Grobnički govor XX. stoljeća*. Rijeka, Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Mahulja, I. (2006): *Rječnik omišaljškoga govora*. Rijeka – Omišalj, Riječki nakladni zavod.
- Moguš, M. (2002): *Senjski rječnik*. Zagreb-Senj, HAZU, Matica Hrvatska Senj.
- Mohorovičić–Maričin, F. (2001): *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*, Rijeka, Adamić.
- Skok, P. (1971 -1974): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (1-4)*. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skubic, M. (2002): *Romanski jeziki*. Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Šega, A. (2006): *Starejši latinizmi in romanizmi v slovenščini*.
- Turčić, B. (2002): *Sedmoškojani, Prvi čakavski rječnik*. Rijeka, Adamić.

- Vajs, N. (2003): *Hrvatska povijesna fitonimija*. Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Zingarelli, N. (2000): *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna, Zanichelli.
- Žic, I. (2001): *Vrbnik na otoku Krku. Narodni život i običaji*. Rijeka, Adamić

L'ANALISI ETIMOLOGICA E LESSICOLOGICA DEI ROMANISMI NELLE DENOMINAZIONI DI FRUTTA, VERDURA E SPEZIE NELLA PARLATA DI OMIŠALJ SULL'ISOLA DI VEGLIA

Riassunto

Dovuto alla situazione storica sulla costa croata e sulle isole croate, il numero di romanismi, cioè italianismi nelle nostre parlate è grande. Questo articolo presenta un'analisi lessicologica ed etimologica dei romanismi nella parlata ciacava di Omišalj, una piccola città sull'isola di Veglia, nelle denominazioni di frutta, verdura e spezie. Il corpus è stato ottenuto esaminando i parlanti nativi e notando le loro risposte. Nell'articolo è anche data una classificazione dei prestiti romanzi a seconda dello strato: quello più antico, cioè del latino o delle lingue dalmatoromanze, o quello più recente, composto dai prestiti veneti o dall'italiano standard.

Parole chiave: italiano, verdura, frutta, spezie, veneto, latino, prestito, ciacavo

A LEXICAL AND ETYMOLOGICAL ANALYSIS OF ROMAN LOANWORDS IN THE NAMES OF FRUIT, VEGETABLES AND SPICES IN THE IDIOM OF OMIŠALJ, ON KRK ISLAND

Due to historical conditions on the Croatian coast and on Croatian islands, Croatian idioms contain a large number of Roman words i.e. Italianisms. This article gives a lexical and etymological analysis of Roman loanwords in the Chakavian idiom of Omišalj, a small town on Krk island, in the names of fruit, vegetables and spices. The corpus has been obtained by questioning native speakers and by recording their answers. A classification of Roman loanwords is also given, depending on whether the word derives from the older stratum, i.e. Latin or Dalmatian languages, or from a more recent one, i.e. Venetian or standard Italian.

Key words: Italian, vegetables, fruit, spices, Venetian, Latin, loanwords, Chakavian